

ԿԱԹՆ ԵՒ ՆՈՐԱ ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆ

ՄԱՐԴՊ իր էութիւնը պահելու համար՝ յայտնի է թէ այլ և այլ սննդարար նիւթոց պէտք ունի . սակայն կրնանք գուրցել որ այս սը-ննդարար նիւթոց մէջ գրեթէ ամենէն մեծ գեր խաղացողը կաթն է . վասն զի սա ոչ միայն դեռ նոր ի կեանս մտնող մանկան առաջին սնունդն է՝ այն ատեն յորում միայն երկու պէտք կ'զգայ , քնա-նալ և ուտել , այլ և մեր մանկութեան սննդեան առաջին նիւթը կը կազմէ երկար ատեն , և ամբողջ մեր կենաց մէջ ալ գրեթէ ամէն օր մեր սեղանէն չի պակսիր երբեմն այս և երբեմն այն ձևին տակ . դար-ձեալ պէտք ենք ասոր դիմել երբեմն հասուն հասակի մէջ ալ , իբրեւ առաջին և միակ սնունդ կամ կերակուր , երբ հիւանդութիւնը ծան-րապէս խանգարէ մեր գործարանաց ինչ ինչ պաշտօնները :

Մեր սննդեան մէջ ունեցած կաթին այս մեծ պաշտօնն նոյն իսկ կաթին բնութիւնը մեղի կրնայ բացատրել . վասն զի մեզի կը նուի-րէ միանգամայն թ' կենդանական և թէ բուսական կերակրոց ամե-նէն սննդական և ամենէն աւելի քաղցարար տարերք , եւ յիրաւի , կը բովանդակէ նախ , այն մասին մէջ ռակից կարագը կ'առնուէր , մեծ քանակութիւն մը ճարպոյ , յետոյ այն մասին մէջ ռակից պանիր կը շինուի , և կը կոչուի խախաց , մեծ քանակութիւն մը պանրածնոյ . նիւթ մը՝ որ շատ նման է եզան մօի սնուցիչ տարերք . վեր-ջապէս կաթին շաքարային մասունք հացի ուլային կը համապատաս-խանեն . եթէ այս նիւթը ուրեմն ամենէն աւելի սննդարարն է , պէտք է գիտել որ միանգամայն նաեւ ամենէն քաւելի գիրազդին և գիրա-մատչելին է :

Ըրածնիս դիրաւ կրնանք հաստատել՝ այք մը տալով Բարիգու-փասդէօռեան հաստատութեան տարեցուցակին , յորում կը տեսնենք

որ բորակածինը՝ որ այնչափ կարեւոր է մեր անդեան համար, եթէ կաթէ հանուած ըլլայ՝ մէկ քիլոկրամը կարծէ 40 ֆունը, եթէ պան. ըէ՛ կարծէ 30 ֆունը, ոչխարի մսէ՛ 100 ֆո. եղան մսէ՛ 110 ֆո. հաւ. կըլծէ 150 ֆո. ևն:

Կաթին բաղադրութիւնը շատ չի փոխուիր ըստ աղբերաց յորմէ կը հանենք, միայն թէ ձիուն և իշուն կաթն է՝ որ աւելի կնոջ կաթին կը նմանի. և այս նմանութեան համար է՝ որ երբ այնպիսի հիււանդութիւններ տանենանք՝ որ զմեզ մանկութեան կը մերձեցընեն, բժիշկք խստիւ կը յանձնաբարեն կաթին գործածութիւնը, երբ այլ ևս չենք կրնար դիմել մեր ցեղէն դիեցուցի մը:

Ընդհանուր գործածութեան մէջ՝ այծի և ոչխարի կաթը խառնելով կոկի կաթին հետ՝ յաճաա կը դրուի մասնաւորապէս եւրոպայի մէջ. օրինակի համար, Գաղղիոյ յետին վիճակագրութիւնը կը ցուցընէ թէ տարուէ տարի Գաղղիա 120 միլիոն հարիւրալիտը կաթ կը գործածէ, որոյ համեմատական արժէքն է 2 միլիառ ֆա. Սակայն ընդդէմ ընդհանուր կարծեաց կը տեսնուի՝ որ դաշտային երկիրները աւելի կաթ կու տան քան թէ լեռնայինք:

Ջուրցերի տարեկան 17 միլիոն հարիւրալիտը կաթ կու տայ որոյ համեմատական արժէքն է 182 միլիոն ֆա. այս կաթը կը մատակարարեն 660,000 կովեր և 280,000 այծեր. Զագերու հարկաւոր ե. զած սնունդը կ'ապառէ այս թուէն 180/0 համեմատութեամբ. պան. բոյ և խտացեալ կաթի շինութիւնն ալ կը գործածէ 390/0. ուստի պարզ կամ զուտ կաթ կը մնայ 430/0 որ միջին հաշուով գրեթէ 6 տասնալիտը կ'իյնայ առ մէն մի բնակիչ:

Կաթին արուեստը շատ բնական և բանաստեղծական է. մանաւանդ երբ գարնան կը տեսնենք պաճարաց երկայն գիծեր կամ խրմբեր՝ որ կ'եննեն բարձր արօտներու վրայ. կամ երբ աշնան վերջերը վար կ'իջնան դաշտագետնոց վրայ, երբ իրենց վզէն կախուած զանգակիկներուն և հովիւներուն ուրախ և զուարթ ձայներուն արձագանքը լեռնէ լեռ և ձորէ ի ձոր կը կրկնուին. Դարձեալ բոլորովին լեռնային պաղափար մը կու տայ մեզ, եթէ ճանապարհորդ մը յոգնած դադրած իր բրած լեռնային արշաւանքներէն՝ հասնի խեղճ հիւղի մը մէջ, և հոն կենայ գեղջկական հողէ կոշտ ամանով մը խմելու նոր կթած կաթը. կամ եթէ բռնուած է ի մրկէ՝ տաքնալու այն աղքատին խրճիթին մէջ. Այս բանաստեղծական մասը:

Սակայն կաթին արուեստը լոկ երկրագործական արուեստ մ'է. վասն զի ամենէն փոքր կալուածոց՝ ինչպէս մեծամեծ մշակութեանց մէջ, կը գտնուի միշտ մէկ կամ բազմաթիւ կովեր, կամ գէթ քանի մը այծ կամ ոչխար, որոց կաթը կամ ուղղակի, և կամ կարագի և պանրոյ ձեով կը ծառայէ ի սնունդ աշխատաւորաց և ընտանեաց ան.

դամոց, կամ փոխադրուելով այլուր կը վաճառուին դարձեալ 'ի շահ աղքատին ընտանեաց :

Կաթը թէ վաճառուելու և թէ կարագի շինութեան գործածելու համար, պէտք է ըստ կարելոյն երկար ժամանակ իւր բնական դիրքին մէջ պահել, այսինքն քաղցր. սակայն դժբաղդարար շուտով կ'ապականի, կը թթուի և իսկոյն կը մածնի (Coaguler) արագութեամբ թէ բաց օդոյ և թէ գոց ամանի մէջ. իւր շաքարային մասունքը կը փոխուին այն ատեն ի կաթնական թթուութեամբ (Acide lactique) ներգործութեամբ իր մէջ գտնուած միկրոպաց, և այս թըլթուութեամբ կը խտացնէ զպանրածին :

Այս սերմունք, այս միկրոպը որ զկաթը կը փոխեն յայլ նիւթ, իրենք ուսկից յառաջ կու գան Բազմաթիւ պատճառներէ՝ զորս անհրաժեշտ կրնանք ենթադրել. որովհետեւ մասնաւորապէս կաթընտու կովը, կթող ձեռքերը, և ամանները յորս փոփոխակի կը դրուի կաթը, շատ անգամ ընդհանրապէս ըստ բաւականին մաքուր չեն պահուիր. դարձեալ թերեւս յաճախ ախտոց և կաթնատանց օդոյ ծանր բուրումներէն յառաջ կու գան :

Ըստ կարելոյն երկար ժամանակ կաթը քաղցր և առողջ պահելու համար՝ առաջին դիտելու կանոնն է ուրեմն ամենամաքուր վիճակի մէջ պահել կաթին համար հարկաւոր եղած ամէն պարագայները, կովէն և կթելէն սկսեալ մինչև նորա գործածութիւնն : Այս խնամոց և պարագայից ամէնն ալ հոս մէկիկ մէկիկ չենք կրնար յիշել. միայն կը յանձնենք վերջին աստիճանի մաքուր պահել կաթնտու կովին ծծերը, զայն կթող ձեռքերը և կաթին ընդունարանները. յետոյ պէտք է դիտել որ ախտները և կաթնատուները ըստ բաւականին օդոյ հոսանաց փոփոխութիւն ունենան, զով ըլլան առանց յանկարծակի բարեխառնութեան փոփոխութեան. վերջապէս հեռի ըլլան օդային աղտոտ և ծանր բուրմանց ազդեցութենէն :

Շարունակելի

ԳՆ ԱՅՑ ՈՒՆ ՊՈՂԻՊՈՂ

Մոսկուայի բնական պատմութեան համալուար ուսուցիչն Տգըթ. Քորոտնօֆ, այս վերջերս նորագիտ կենդանաբուսի մը նկարագիրը ծանօթացուց բովանդակ ուսումնական աշխարհի, որ և կենդանաբանից համար քար գայթակղութեան եղաւ, չգիտնալով այս կենդանին յորում դասի վերաբերել : Այս կենդանաբոյսը՝ որ Գնա. յոշն Պոդիպոդ անունը առաւ, գտնուեցաւ ֆրիպպեան ծովուն մէջ Վիլլաֆրանգայի Ռուսա — Գաղղիական կայարանին հմուտ տեսչէն,